

УДК 338.43:631.147

І. В. Кравець,

к. е. н., старший викладач кафедри економічної теорії та інтелектуальної власності,
Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

I. Kravets,

Candidate of Economic Sciences (Ph.D), Senior Lecturer, Department of Economic Theory
and Intellectual Property, Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

THE FUNCTIONING OF ENTERPRISES ON UKRAINIAN ORGANIC PRODUCTS MARKET

У статті розглядаються тенденції розвитку вітчизняного та світового ринку органічної продукції. Проаналізовано динаміку змін на органічному ринку України в кількісному та регіональному розрізі. Виявлено перспективність розвитку даного сегменту аграрного ринку в контексті його динамічного зростання. Досліджено систему сертифікації виробництв вітчизняних виробників, яка на даний час синхронізована з європейським законодавством, і, зважаючи на це, сприятиме просуванню та популяризації української органічної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку. Виявлено вагомий спектр основних завдань щодо збереження позитивної тенденції функціонування та розвитку виробників органічної продукції в Україні. Запропоновано системне рішення проблем даних підприємств шляхом синтезування ринкового та державного механізму регулювання.

The article examines the development trends of the domestic and world market of organic products. The dynamic changes on Ukrainian organic market are analyzed in the quantitative and a regional cut. The development potential of this segment of the agricultural market in the context of its dynamic growth was identified. The certification system of domestic organic producers was researched. It is currently synchronized with the European legislation, and will contribute to the promotion and popularization of the Ukrainian organic products on internal and external markets. The ponderable spectrum of basic tasks to stay in positive trend of functioning and development Ukrainian organic food producers was found out. The solution system of these enterprises problems was suggested to solve by combining the market and state regulatory mechanism.

Ключові слова: оператори органічного ринку, органічна продукція, виробники органічної продукції, ринкові тренди органічної продукції, сертифікаційні органи органічної продукції.

Key words: operators of the organic market, organic products, organic producers, market trends of organic products, certification authority for organic products.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глобальна активізація органічного руху розпочалася в 90-х роках минулого століття. Передумовою такого інтересу з боку громадськості, дієвості з боку виробників та значної прихильності до органічної продукції споживачів став виклик природи здоров'ю та майбутньому екологічному комфорту людини. Інтенсивні методи виробництва сільськогосподарської продукції не тільки підвищили пропозицію продовольства на світових ринках, а й залишили у спадок хімічно та біологічно забруднені природні ресурси та продукти харчування. Суспільство відреагувало на даний виклик вибором здорового способу життя та ведення сільсько-

го господарства. В результаті такого гармонійного з природою рішення почало активно розвиватися органічне виробництво, популяризувалося споживання органічної продукції.

Сьогодні світовий ринок органічної продукції — найдинамічніший у світі, обсяг якого в 2013 р. збільшився у п'ятеро порівняно з 1999 р. і становив 72 млрд дол. США (54,2 млрд євро). Провідними країнами-виробниками органічної продукції в світі є: США, Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, Швейцарія, Австрія, Японія та ін. [5]. Українські виробники також не стоять осторонь такого процесу: до цього їх спонукають як іноземні, так і вітчизняні споживачі, які прагнуть бути здоровими та жити в

чистому довкіллі. За даними Дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL), Україна станом на сьогодні входить до першої двадцятки світових виробників органічної продукції, обсяг продукції органічного ринку щорічно зростає, і в 2014 р. склав 14,5 млн євро.

Такі факти свідчать про перспективність розвитку даного сегменту аграрного ринку, а наявні природні ресурси, допомога у впровадженні міжнародних проектів учасниками органічного руху та ентузіазм вітчизняних виробників дають надію на ефективне економічне використання можливостей розвитку, не зважаючи на всі законодавчі та організаційні недосконалості інфраструктури органічного ринку України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання теорії та практики розвитку ринку органічної продукції значною мірою відображено в працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед зарубіжних дослідників ґрунтовні розробки в напрямі органічного сільського господарства здійснили: Альберт Говард ("Сільськогосподарський заповіт" / An Agricultural Testament (1940), Рудольф Штайнер, Масанобу Фукуока, Клайв Едвардс, Юзеф Тибурскі та ін. Значний внесок у дослідження різних аспектів розвитку ринку органічної продукції в Україні зробили: Антонєць А.С., Артиш В.І., Зайчук Т.О., Милованов Є.В., Пиндус В.В., Стецишин П.О., Шлапак В.О. та ін. Водночас, незважаючи на теоретичну та практичну цінність проведених досліджень, український ринок органічної продукції в порівнянні з ринком традиційної сільгосппродукції вивчений слабо: недостатньо висвітлені умови його формування, потенціал і чинники розвитку, представлено мало науково обґрунтованих пропозицій для його зростання.

МЕТА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо функціонування підприємств на ринку органічної продукції в Україні. Теоретичною та методологічною основою дослідження є загальні положення економічної теорії, класичні та сучасні концепції функціонування аграрних ринків, а також надбання аграрної науки з питань органічного та екологічного чистого сільського господарства.

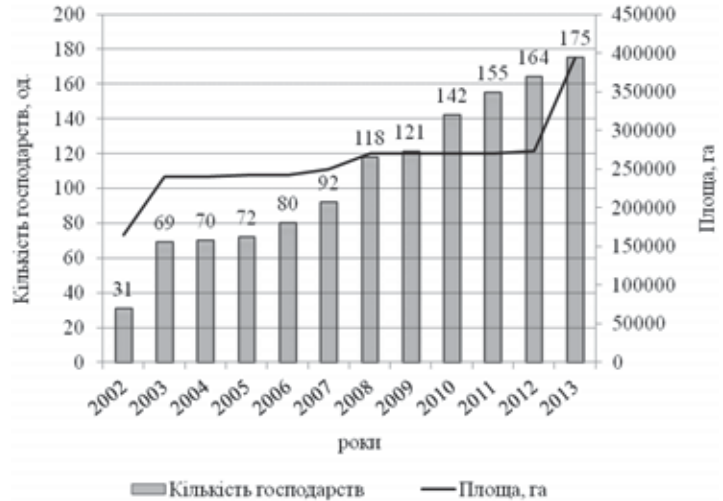

Рис. 1. Загальна площа органічних с.-г. угідь та кількість органічних господарств в Україні, 2002–2013 рр.

Джерело: побудовано автором за даними Федерації органічного руху України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Український ринок органічної продукції, не дивлячись на відсутність стійкого вітчизняного законодавчого підґрунтя, почав свій розвиток з кінця 90-х років. За даними організацій, які ведуть статистику відносно виробництва та реалізації органічної продукції (IFOAM, FiBL, Міжнародна громадська асоціація "БІОЛан-Україна", ТОВ "Органік Стандарт") площа сертифікованих органічних земель та господарств України щорічно збільшується.

Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують, що якщо на початок 2003 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус "органічного", то в 2013 р. нараховувалось вже 175 сертифікованих органічних господарств, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 393400 га (рис. 1).

Більшість українських операторів органічного ринку розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Житомирській областях (рис. 2).

Слід зауважити, що регіональний відсоток операторів не завжди відображає масштаби обласного виробництва, оскільки до цієї кількості господарюючих суб'єктів органічного ринку входять не тільки виробники сільськогосподарської органічної продукції, а й організації, що займаються переробкою, експортно-імпортними операціями, заготівлею дикорослих продуктів, аквакультурою, виробництвом добрив та засобів захисту рослин (ЗЗР), торгівлею. Так, станом на січень 2014 року загальна кіль-

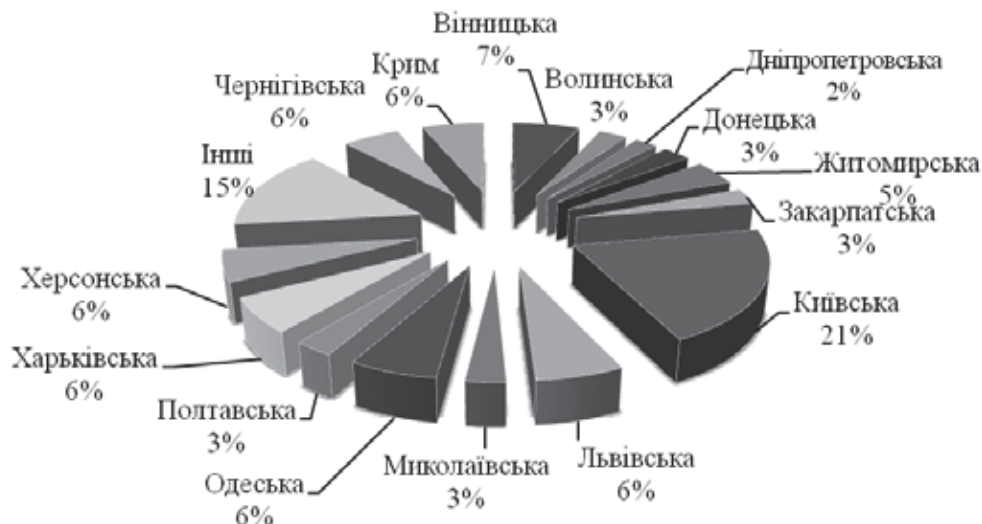

Рис. 2. Сертифіковані оператори органічного ринку України (регіональний розподіл, %), 2014 р.

Джерело: побудовано автором за даними ТОВ "Органік Стандарт" та Федерації органічного руху України.

кість органічних операторів України становила 208 одиниць, із них кількість органічних виробників — 127, кількість інших операторів (не виробників) — 81 [3, с. 398]. Така статистика свідчить про недосконалість управління підприємствами-виробниками органічної продукції в контексті маркетингу.

Поступово будується система, притаманна сучасному вітчизняному аграрному ринку: "виробник → переробник/перепродавець → торговий представник/продавець → покупець/споживач". У такому ланцюгу у програші залишаються виробники, які докладають більше всього зусиль і несуть найбільшу відповідальність за якість своєї продукції та споживачі, які отримують пропозицію і без того недешевої продукції за завищеними цінами (табл. 1). Виробники мають запобігати цьому явищу, залучаючи в штат досвідчених, знайомих зі специфікою органічного ринку маркетологів та юристів, а також кооперуватися з іншими ви-

робниками органічних господарств для створення спільних каналів реалізації (в тому числі і через мережу Інтернет) та зменшення логістичних та трансакційних затрат.

Окрім низької мотивації споживачів щодо придбання органічної продукції за високими цінами, на ринку існує проблема недовіри до якості товару, сумнів покупців щодо дійсної органічності продуктів. Слід зазначити, що не зважаючи на динамічний розвиток підприємств на ринку органічної продукції України, до 2014 р. виробництво та обіг даної продукції фактично не контролювалися та не регулювалися державою, оскільки було відсутнє нормативно-правове забезпечення, що забезпечує правила та безпеку щодо функціонування таких суб'єктів. Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" був введений в дію в 2014 р. Даний документ зазнає постійного редагування та доповнення в поточному році, що підтверджує його нагальність та необхідність. Згідно з даним законом, органічна продукція — це продукція, отримана в результаті сертифікованого виробництва відповідно до вимог закону [4]. Уповноваженим органом сертифікації є юридична особа, акредитована у встановленому законодавством порядку, якій надано дозвіл на здійснення інспектування та сертифікації виробництва органічної продукції. На території України працюють український та іноземні сертифікаційні органи (табл. 2) [3, с. 14—15].

Український сертифікаційний орган "Органік стандарт" має міжнародну акредитацію на проведення сертифікаційних робіт та визнан-

Таблиця 1. Середні ціни на традиційні та органічні продукти, грн.¹

Назва продукту	Традиційна якість		Органічна якість	
	2014	2015	2014	2015
Борошно пшеничне, кг	10,00	11,00	20,00	35,00
Картопля, кг	8,00	9,50	23,00	42,00
Крупа гречана, кг	9,40	22,50	38,00	38,00
Молоко, л	8,00	10,89	16,50	23,80
Сметана, 250 г	8,00	8,75	15,00	22,50
М'ясо (яловичина), кг	58,00	95,00	96,00	149,50
Соняшникова олія, л	14,50	30,00	60,00	85,00
Яйце куряче, 10 шт.	10,50	19,50	30,00	45,00
Повидло із малини, 350 г	28,00	31,50	38,00	41,30

¹ Середні ціни в супермаркетах та Інтернет-магазинах Києва станом на серпень-вересень 2014—2015 рр. [1, с. 18], власні дослідження.

Таблиця 2. Сертифікаційні органи органічної продукції в Україні, 2014 р.

№	Назва сертифікаційного органу	Країна	Код сертифікаційного органу	Напрям сертифікації					
				A	B	C	D	E	F*
1	Органік Стандарт	Україна	UA-BIO-108	+	+	-	+	-	-
2	Institute for Marketecology	Швейцарія	UA-BIO-143	+	+	-	+	-	-
3	Ecocert SA	Франція	UA-BIO-154	+	-	-	-	-	-
4	Austria Bio Garantie GmbH	Австрія	UA-BIO-131	+	+	-	-	+	+
5	SGS Austria Controll-Co. GmbH	Австрія	UA-BIO-159	+	-	-	+	-	-
6	Control Union Certifications	Нідерланди	UA-BIO-149	+	-	-	+	-	-
7	Ekolojik Tarim Kontrol Organizasyonu	Туреччина	UA-BIO-109	+	-	-	+	-	-
8	CERES Certification of Environmental Standards GmbH	Німеччина	UA-BIO-140	+	+	-	+	-	-
9	Abcert AG	Німеччина	UA-BIO-137	+	-	-	+	-	-
10	Lacon GmbH	Німеччина	UA-BIO-134	+	-	-	+	-	-
11	QC&I GmbH	Німеччина	UA-BIO-153	+	-	-	+	-	-
12	BCS Oko-Garantie GmbH	Німеччина	UA-BIO-141	+	-	-	+	+	-
13	Bioagricert S.r.l.	Італія	UA-BIO-132	+	-	-	+	-	-
14	Istituto Certificazione Etica e Ambientale	Італія	UA-BIO-115	+	-	-	+	-	-
15	Suolo e Salute srl	Італія	UA-BIO-150	+	-	-	-	-	-

* Примітка:

- A — Продукти рослинництва, що не піддавалися переробці.
- B — Живі тварини або продукти тваринництва, що не піддавалися переробці.
- C — Продукти аквакультури та водорості.
- D — Продукти переробки с/г походження для споживання в якості продуктів харчування.
- E — Продукти переробки с/г походження для використання в якості кормів.
- F — Посадковий матеріал та насіння.

ня Єврокомісії та Швейцарської Конфедерації. З метою сертифікації сільськогосподарської продукції як "органічної" вітчизняний виробник має право звернутися до будь-якого сертифікаційного органу, який є міжнародно акредитованим. На сертифікованій органічній продукції в обов'язковому порядку повинно бути маркування зі всією необхідною інформацією про продукт і сертифікаційний орган, що проводив сертифікацію. В Україні сертифікація проводиться у відповідності до найпоширенішого стандарту, що діє на території Європейського Союзу (далі — ЄС). Це нормативний документ ЄС (Постанова Ради ЄС 834/2007), що містить правила та вимоги до органічного виробництва. Органічні продукти маркуються

єдиним логотипом (органічний логотип ЄС — так званий євро-листок), які вказуються на пакованих сертифікованих органічних продуктах разом із інформацією про сертифікаційний орган та походження органічної сировини (рис. 3).

Недовіра та сумніви щодо якості та органічності продукції сільськогосподарських підприємств полягають у площині низької інформованості українського споживача щодо існуючого маркування сертифікованої продукції. Така інформація має отримуватися потенційними покупцями у місцях продажу, зокрема на спеціальних торговельних майданчиках має міститися статистика та повідомлення стосовно виробленої в Україні сертифікованої (і

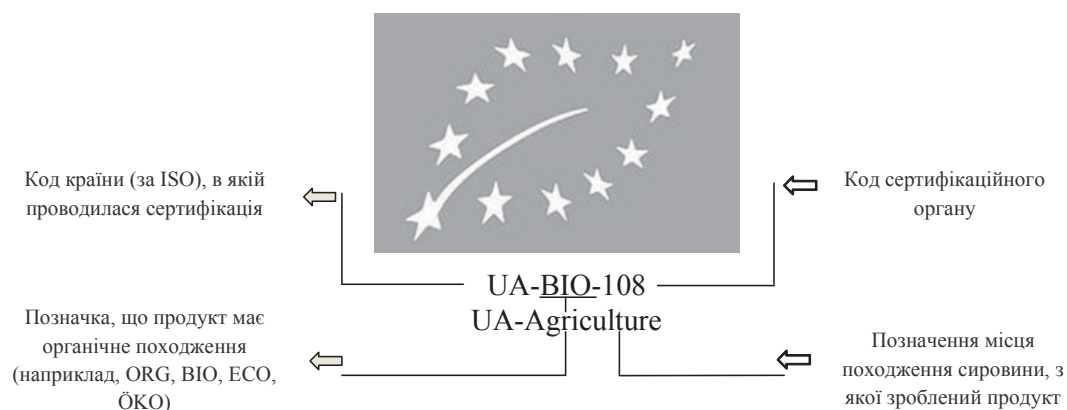

Рис. 3. Інформаційний зміст маркування

відповідно промаркованої) органічної продукції, інструкція щодо "читання" маркування, а також витяг із закону, що гарантує "впевненість споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні" [4], тощо.

Як зазначалося вище, на сертифікованій органічній продукції в обов'язковому порядку повинно знаходитися маркування зі всією необхідною інформацією про продукт і сертифікаційний орган, що проводив сертифікацію. Органи по сертифікації в обов'язковому порядку ведуть реєстри виробників продукції, що отримали сертифікати відповідності. На маркуванні також вказується сайт, на якому у відкритому доступі надані реєстри законно існуючої органічної продукції. Така модель пропозиції продукції на органічному ринку є вигідною і для виробників і для покупців. По-перше, корупційна складова в отриманні сертифікатів практично відсутня, оскільки проведення та контроль даної процедури здійснюється представниками міжнародних сертифікаційних організацій у відповідності до міжнародних правових норм та законів, а по-друге, відбувається виключення ймовірності реалізації контрафактної продукції в системі організованої торгівлі, тому що будь-який учасник ринку може перевірити відповідність якості та органічності продукції того чи іншого виробника в найшвидші строки.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах господарювання важливе значення в збереженні позитивної тенденції динамічного розвитку підприємств на ринку органічної продукції має:

1. Популяризація та просування ідеї органічного виробництва та споживання серед громадськості, підвищення рівня інформованості про доцільність та користь такого споживання, можливі точки продажу та сертифікацію продукції на рівні простого, проте стійкого сприйняття.

2. Доступність органічної продукції за ціною та розширення асортименту, що може бути досягнуто шляхом об'єднання дрібних виробників у кооперативні формування з метою налагодження спільних каналів збуту, а відтак — зменшення логістичних та трансакційних затрат.

3. Розвиток переробних підприємств органічної продукції з метою розширення асортименту продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку органічної продукції, зміна статусу виробників з "постачальник органічної сировини" на "виробник готової органічної продукції широкого асортименту".

4. Державна підтримка органічного сектору аграрного ринку шляхом удосконалення нормативно-правової бази та надання преференцій виробникам органічної продукції, запровадження системи замовлень органічної продукції для соціальних об'єктів (дитячих садочків, лікарень, шкіл) тощо.

Література:

1. Ковальчук С. Органік-цена. Торг умес-тен / С. Ковальчук // Что едим. — 2014. — № 9 сентябрь. — С. 18—20.

2. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства: досвід інших країн [Електронний ресурс] / Гол. ред. Іржі Урбан. — Швейцарія, FiBL, Біо Інститут, 2013 р. — Режим доступу: ukraine.fible.org

3. Органік бізнес-довідник України / За ред. Наталія Прокопчук (FiBL), Тетяна Зігг (FiBL), Юлія Власюк (FiBL). — К.: ФОП Михайло Лесін, 2014. — С. 406.

4. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: закон України від 03.09.2013р. № 425-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. — № 20—21. — Ст. 721.

5. Willer H. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2015 [Електронний ресурс] / Willer, Helga and Julia Lernoud (Eds.) FiBL-IFOAM Report. Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, and IFOAM-Organic International, Bonn, 2015. — 306 p.

References:

1. Koval'chuk, P. (2014), "Organik-price. Auction is appropriate", What to eat, vol. 9, pp. 18—20.

2. Irzhy Urban (2013), "Possibilities of state support are for development of organic agriculture: experience of other countries" [Online], vol. 1, available at: ukraine.fible.org (Accessed 4 25.Aug 2015).

3. Prokopchuk, N. Zigg, T. Vlasjuk, J. (2014), Organik biznes dovidnik Ukrayiny [Organic business directory of Ukraine] FiBL, Kyiv, Ukraine.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2013), The Law of Ukraine "On production and appeal of organic agricultural produce and raw material" Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny vol. 20—21, p. 721.

5. Willer, H. (2015), The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends, FiBL, Bonn, Germany.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2015 р.